

Свидницький Анатолій Патрикійович

Біографія (2)

СВИДНИЦЬКИЙ АНАТОЛІЙ (псевд. і крипт. — Патриченко, Свидницький—Патриченко, Панич Миргородський та ін.; 13.09.1834, с. Маньківка, тепер Тульчинського р-ну Вінницької обл. — 30.07.1871, Київ) — письменник, етнограф, педагог, громадський діяч.

Народився в сім'ї священика. Навчався в Крутянському духовному училищі тодішнього Балтського повіту (1843 — 1851), Подільській духовній семінарії в м. Кам'янці (1851 — 1856) та Київському університеті. Не закінчивши через матеріальні нестатки повного курсу історично-філологічного факультету, з осені 1860 р. почав працювати в Миргородському повітовому училищі на Полтавщині. Викладав словесність у відкритій з його ініціативи недільній школі, використовуючи в навчанні українську мову. Підготував підручник "Російська азбука" (видано 1868 р.), написав філологічну розвідку "Вимова наша українська і потреби нашого орфографування" (надіслана до "Основи", але не надрукована). Як викладач знайомив учнів і їхніх батьків з українською літературою, зокрема з поезією Т. Шевченка. Був одним із перших дослідників творчості геніального поета, її активним популяризатором на літературних вечорах, спеціально організовуваних для мешканців Миргорода. Збирав матеріали про перебування Т. Шевченка на Миргородщині. Громадсько-освітня діяльність А. Свидницького виявилася й в організації у місті публічної бібліотеки. Отже, в особі А. Свидницького бачимо одного з прогресивних педагогів — демократів, близького за своїми поглядами до М. Пирогова, П. Куліша, К. Ушинського, І. Нечуя-Левицького, І. Франка, Б. Грінченка, М. Драгоманова.

Наукові зацікавлення А. Свидницького яскраво виявилися в царині етнографії. На основі спостережень, винесених з рідного Поділля, він написав у Миргороді фольклористично-етнографічні нариси "Злий дух", "Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж Примхи і примхливі оповідання люду українського", "Великдень у подолян", "Остатки от времен доисторических (народные предания)", опубліковані в журналі "Основа", газетах "Киевлянин" та "Одесский вестник". На уснопоетичній основі виникли його оповідання "Проти сили не попреш, з чим родився, з тим і вмереш", "Недоколисана", "Іван Доробало", розшукані М. Сиваченком у 1974 р. і вперше надруковані 1985 р.

Наступ реакції, матеріальна скрута змусили А. Свидницького змінити роботу. Він став працювати в акцизному відомстві у м. Козелець на Чернігівщині. Пригнічувало, що надісланий до "Основи" роман "Люборацькі" не був надрукований. Через заборону валуєвським циркуляром українського друку змушений писати оповідання російською мовою. Не було можливості підготувати підручник з української мови. Не склалося й особисте життя. Його понизили по службі, а в 1868 р. взагалі звільнили з посади. З 1869 р. працював завідувачем Київського центрального архіву. А через два роки передчасно обірвалося життя цієї жвавої, енергійної натури, всебічно обдарованої від

природи творчої індивідуальності. М. Зеров мав підстави говорити про те "враження небуденності", яке справляв А. Свидницький на всіх, хто з ним зустрічався. І. Франко зі смутком відносив автора "Люборацьких" до тих талановитих, але нещасливих людей, котрі не змогли прикласти "до діла те знання, яке вони в житті здобули, ані ту ширю любов, котрою душа їх горіла в найкращих хвилях життя".

А. Свидницький ще в університетські роки під впливом народних пісень почав складати вірші виразно пісенного характеру ("Україно, мати наша", "В йолі доля стояла", "Росте долом березина"), пройнятих уболіваннями за долю рідного краю, протестантськими настроями упосліджених людей, готових відстоювати свої права. Оскільки вірші не призначалися для друку, а писалися для ідейних однодумців, автор вільно висловлював досить гострі політичні думки, що й дало підстави І. Франкові назвати їх "пам'ятками дуже інтересного часу (років 1861 — 1863) і дуже інтересного настрою серед одної часті української громади".

В етнографічних нарисах А. Свидницького постає образ подільського селянина, щоденне життя якого було пов'язане з віруваннями, що часто своїм корінням сягали ще в дохристиянську добу. Впадає в око белетристичне опрацювання фольклорно-міфічного матеріалу, художній виклад епізодів селянського побуту. У російськомовних розвідках часто й природно звучить українська мова, широко використовуються діалоги, пісенні ремінісценції, авторські ліричні й публіцистичні відступи. Олітературенім фольклорних тем в оповіданнях "Недоколисана", "Іван Доробало" відбувалося не без впливу романтичної традиції, що генетично пов'язує їх з аналогічними творами П. Куліша, О. Стороженка, Д. Мордовця, навіть Марка Вовчка.

Найвизначнішим твором А. Свидницького є роман "Люборацькі". Написаний у 1861— 1862 рр. і тоді ж надісланий до "Основи", він став фактом літературного життя через чверть віку (1886), хоча й спотворений редакційними втручаннями; тільки 1901 р. в Києві твір було надруковано за списком з авторського автографа. У романі на широкому суспільному тлі життя Поділля 40 — 50-х років розгортається трагічна доля сім'ї сільського священика, з'ясовуються соціальні причини її розкладу і загибелі, порушуються злочинні громадські, педагогічні, морально-етичні проблеми, пов'язані з освітою і вихованням української молоді. І тематикою та проблематикою, і способами їхньої художньої реалізації ця, за авторським визначенням, "сімейна хроніка" виходила за межі жанру, була якісно новим літературним явищем. Завдяки глибині художнього дослідження життя різних суспільних верств — попівства, польської шляхта, бурсаків і семінаристів, міщанства — роман тяжів до реалістичної прози, яка вже з перших десятиріч XIX ст. стала інтенсивно розвиватися у французькій, англійській, російській літературах. Це виявилось в новій художній концепції людини, реалізовуваній у творчості О. Бальзака, Ч. Діккенса, Т. Шевченка, І. Гончарова, І. Тургенєва, у наголошенні зумовленості поведінки особистості суспільним, побутовим середовищем. За спостереженням І. Франка, у творах європейських реалістів постали "люди пересічні, звичайні, яких ми щоденно зустрічаємо в житті з їхніми буденними пригодами". Ф. Матушевський зазначав, що твір викликає інтерес показом життя

православного духівництва в зв'язку "з загальними культурно-історичними й соціально-економічними умовами", що склалися на Правобережній Україні після її приєднання до імперії наприкінці XVIII ст.

В останні роки життя А. Свидницький написав два десятки російськомовних оповідань і нарисів. Одні з них за проблематикою тяжіють до "Люборацьких" ("Прошлый быт православного духовенства", "На похоронах", "Арендарь", "Гаврусь и Катруся"), в інших ідеться про дрібних чиновників, їхні щоденні турботи про шматок хліба ("Попался впросак", "Хоч з мосту та в воду"), про люмпенів ("Жебраки"). У деяких творах знайшли відбиток такі суспільні явища, як розбої, грабунки, контрабанда, фальшування грошей, хижацьке збагачення ("Пачковозы", "Конокради", "Железный сундук", "За год до холеры"). М. Зеров помітив, що ці твори насичені "українськими розмовами" персонажів, густо забарвлені "українськими приповідками", причому "густота українського колориту" визначається самою тематикою.

Літ.: Герасименко В. Я. Анатолій Свидницький: Літературний портрет. К., 1959; Сиваченко М. Є. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. К., 1962; Сиваченко М. Є. Новознайдено оповідання А. П. Свидницького і їх фольклорні джерела // Нар. творчість та етнографія. 1972. № 1; Сиваченко М. Є. Літературознавчі та фольклористичні розвідки. К., 1974; Франко І. Анатоль Патрикійович Свидницький // Франко І. Збір. гворів: У 50 т. К., 1980. Т. 27; Жук Н. Й. Анатолій Свидницький: Нарис життя і творчості. К., 1987; Зеров М. Анатоль Свидницький, його постать і твори // Зеров М. Твори: У 2 т. К., 1990. Т. 2.

П. Хропко